

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на доцент Боянка Илиева Пенева-Тонева, доктор, на тема „Теоретични основи на системата физическа култура – ретроспективен и съвременен анализ с извеждане на компетентности“

за придобиване на научната степен „Доктор на науките“ в професионално направление 1. 3. Педагогика на обучението по физическо възпитание

Рецензент: професор Елеонора Михайлова Милева, ДН

Данни за докторанта

Боянка Илиева Пенева завършва ВИФ „Г. Димитров“ през 1974 г. година с първа специалност учител по физическо възпитание и втора специалност треньор по лека атлетика. Придобива научната степен „кандидат на педагогическите науки“ от ВАК през 1981 г. Има над 35 години трудов стаж във ВИФ/НСА, като от 1988 г. е преподавател по теория и методика на физическото възпитание. От 2003 г. е доцент по научната специалност теория и методика на физическото възпитание и спортната тренировка (вкл. методика на лечебната физкултура) към катедра ТМФВ/ТФВ.

Доцент Пенева осъществява преподавателска дейност със студенти от образователно-квалификационните степени „Бакалавър“ и „Магистър“ и образователната и научна степен „Доктор“. Води учебно-методически практикуми и преддипломни педагогически практики по физическо възпитание и спорт в училище. Има над 120 научни публикации в

авторитетни научни издания в страната и в чужбина, като значителна част от тях са в индексирани сборници и списания. Участва в множество научни проекти, в научни конференции, симпозиуми и конгреси. Осъществява активна експертна дейност по проблемите на физическото възпитание, спорта и адаптираната физическа активност.

Данни за процедурата

Дисертационният труд е обсъден на заседание на разширен научен колегиум на катедра Теория на физическото възпитание при НСА „В. Левски“ на 07. 02. 2017 г. и е насрочен за официална защита. Представени са всички необходими документи, свързани с отделните етапи на обсъждане на дисертационния труд и официалната защита. По процедурата няма допуснати нарушения.

Данни за дисертацията

Разработването на настоящия дисертационен труд е естествен резултат от цялостната дългогодишна професионална и научноизследователска дейност на доцент Пенева и нейните трайни интереси и последователна работа в изследваната социална сфера.

Темата, която изследва Боянка Пенева, е изключително актуална за теорията и практиката на физическото възпитание. Анализирането и обобщаването на знанията в областта на физическата култура е трудна задача, която все още не е намерила своето адекватно решение на съвременния етап на развитие на спортната наука. Ето защо приветствам труда, усилията, ентусиазма и творческата енергия на докторанта в тази насока.

В настоящия дисертационен труд е направен сериозен опит да се определят и анализират същността и методологията на физическото

възпитание като елемент на **физическата култура** и се изведат необходимите компетенции в тази предметна област. Авторът реализира тази основна цел с професионализъм и висока степен на компетентност.

Дисертационният труд е разработен във впечатляващ обем от 353 стандартни страници - 308 страници основен текст, 26 страници литература и 16 страници приложения. В структурно отношение съдържа три основни глави, като всяка една е обособена в множество подглави. Отделно са изведени изводите и препоръките.

Ползвани са общо 266 литературни източника, от които 112 на кирилица и 154 на латиница и отделно 39 интернет ресурси, което е доказателство за богатата и многопосочна информация, която е обхваната от страна на дисертанта. Трудът е онагледен с 15 фигури, 6 схеми, 4 снимки и 2 таблици.

Първата глава на дисертацията е насочена към проучване и методология на проблема. Тя задава общата методологична рамка, необходима за изясняване на темата за физическата култура. Главата съдържа общо шест подглави, наречени от автора кратки трактати, обособени в отделни структурни единици. Те са насочени към изясняване на понятията „теория“ и „наука“. Специално място е отделено на понятието „култура“ и неговата връзка с „цивилизацията“. Коментира се естетиката като философия на изкуството, за да се премине към трактат за системите и системната теория. Физическата култура се разглежда като част от общата теория на системите.

При представянето на информацията доцент Пенева проявява широка обща култура, познания и осведоменост, стремеж към творчество и иновативност. Смятам обаче, че прекаленото раздробяване на съдържанието нарушава общата логическа линия на труда и в този смисъл

предлагам обединяване на първа и втора подглава. Аргументът ми е, че темата за теорията е неизменна част от темата за науката и от проблема за теоретичното и емпиричното в научното познание. Някои от отделните подглави са само от две-три страници и няма основание да бъдат самостоятелно структурирани.

В трактата за културата авторът демонстрира ерудиция при изясняването на различни теории и концепции за културата и цивилизацията. Тук също смятам, че раздробяването на съдържанието нарушава цялостното възприемане на научния текст и се налага неговото обединяване.

В **първата глава** авторът правилно се насочва към изясняване на основни положения на общата теория на системите, разгледана в две подглави - етапи в развитието на познанието за системите и системността и основни положения на общата теория на системите.

Докторантът логически стига до разглеждане на физическата култура като част от общата култура на човечеството, което обаче остава недостатъчно изяснено и отворено като изследователски проблем.

Нестандартна гледна точка докторантът предлага при разглеждането на проблема за интеркултурната комуникация и нейните проявления. Неслучайно авторът подчертава, че в света на информационните технологии процесът на интеркултурността в дейностите от сферата на физическата култура изисква необходимото научно проучване. Препоръчвам този въпрос да се интерпретира в контекста на основната проблематика и съвременните аспекти на явлението физическа култура.

В края на първата глава авторът формулира работната хипотеза на дисертационното изследване, която е ясно изведена. Втората глава е

насочена към целта, задачите, методиката и организацията на изследването.

Целта на проучването е коректно и точно формулирана. Изведени са пет основни задачи на изследването, които са подчинени на посочената цел. Предметът и обектът на изследването са отделно описани. Използвана е комплексна методика на изследване, която съответства на поставените цел и задачи. Приложени са методите проучване и анализ на литературни източници, ретроспективен анализ, системен анализ, сравнителен анализ, контент анализ, изследване на случаи, анкетен метод и беседа, математико-статистически методи. Авторът логично описва етапите на изследването, като прави много добро впечатление последователността и трайността на научните интереси на доцент Пенева по изследвания проблем - от 1999 г. до настоящия момент.

Третата глава анализира теоретичните и методологичните основи на физическата култура. Принос на автора представлява описанието на различни общо теоретични науки (по думите на автора) в сферата на физическата култура, а според мен „общотеоретични концепции“. Въвежда се понятието „теория на физическата култура“ като научна дисциплина и като учебна такава. Интересни са интерпретациите на понятията кинантропология, кинезиология, физкултурология, спортология. Те са разгледани чрез задълбочено проучване, изясняване и анализиране на теориите на съответните автори, представители на отделните направления, като същевременно е приложен критичният поглед на докторанта и неговото лично отношение към отделните общотеоретични науки. Като бележка бих препоръчала включването на повече автори, представители на съответните школи и направления.

Положителен факт е научната интерпретация на понятията „кинезиология“ и „спортология“ по посока на тяхното съдържание.

Втората глава на трета част е озаглавена „Физическата култура като система – ретроспективен анализ“. В нея се прави кратка характеристика на системата физическа култура. Посочват се три съставни елемента на физическата култура – физическо възпитание, спорт и рекреация. Същевременно се аргументира предложението за включването на професионално-приложната физическа култура като елемент в структурата на физическата култура (фигура 1).

Като най-силна от гледна точка на анализ и съдържание оценявам подглавата за ценностите в сферата на физическата култура. За първи път в българската специализирана спортнопедагогическа литература се прави ретроспективен анализ на англо-американските теории за обучение в движения като memory-drum теорията на Хенри и Роджърс, теорията на затворения пръстен на Адамс, схема-теорията на Ричард Шмит. Акцентът е поставен върху последната, като доцент Пенева се позовава на множество западни автори и техните концепции, за да обоснове и разкрие приносните моменти и приложните достойнства на т.нар. „вариативна методика“. Опитва да обоснове реалното приложение на тази методика в практиката, като дава и конкретни примери за това. Същевременно посочва развитието на описаната методика и от представителите на руската школа.

Интересен момент от дисертационния труд представлява включването на принципите на Лабан и Хаслам. Положителното е, че техните идеи и принципи са интерпретирани от гледна точка на пространствено-двигателните действия и формирането на двигателни умения и навици. Така иновативните идеи от една сфера – на танците и танцовата терапия, намират успешен пренос в друга сфера – тази на физическото възпитание и спорта.

Тръгвайки от предишни теории, авторът достига до съвременни теории за управлението на двигателната дейност и методологичните

постановки на руската школа. Бих препоръчала тук да бъдат отразени приносите и на българската школа за изясняване на физиологичната и психологичната основа на формирането на двигателния навик. Анализирането на теориите за формирането на двигателния навик би спечелило, ако се обвърже със съвременната методика на обучение във физическото възпитание и спорта и педагогическите изисквания към нея.

В подглавата „Двойнственост в сферата на физическата култура“ докторантът поставя важния въпрос за използването и синхронизирането на различни понятия като физически и двигателни качества и способности, психомоторни и психофизически способности, моторни качества и др. Интересен е подходът при интерпретацията на понятията. Авторът се позовава на схемата за формиране и развитие на двигателните умения и навици по Ж. К. Холодов и В. С. Кузнецов (с. 209). Акцентира се върху продължителността на преминаване от двигателно умение към двигателен навик и факторите, които влияят.

Като иновативен момент може да се тълкува дискусияното представяне на въпроса за **методите с различно съдържание** в отделните системи за физическо възпитание (българска, македонска, сръбска и др.) като част от теорията на физическата култура. Тук са приведени множество класификации и концепции на български и чужди автори – И. Попов, Г. Хрусанов, К. Рачев, Б. Михайловски, Р. Декерт. Безспорно това е проблем, който намира различна интерпретация в специализираната литература и все още не може да намери своето адекватно решение. Ето защо неговото разработване може да се тълкува като принос на автора.

В **трета част на дисертационния труд** доцент Пенева проследява накратко развитието на физическата култура в исторически аспект. Всъщност тук понятието „физическа култура“ се отъждествява с понятието „физическо възпитание“.

Интересна интерпретация докторантът прави чрез включването на евритмията, паневритмията и други нетрадиционни форми на двигателна активност като йога и някои източни бойни изкуства като част от физическата култура. Евритмията се разглежда като философска основа на изграждане на системата. Отделна подглава е посветена и на системата на Норбеков, интерпретирана като тренировка на тялото и духа.

Авторът заслужава поздравления за насочване към въпроса за видовете **компетентности** във физическото образование и тяхното тълкуване. Обособени са същински/общозначими и индивидуални компетентности. Трябва да се отбележи, че в литературата се ползват още понятията „общи“, „преносими компетенции“, които имат своето важно място и значение във всяка една социална сфера. Индивидуалните компетенции се дефинират по-често като специфични за съответната дейност.

Докторантът представя структура на моделите за физическо образование. Поставя се важният проблем за ролята на учителите по физическо възпитание за развитие на компетенциите, обвързан с новите интерактивни методи и подходи в сферата на физическото образование и спорта. С оглед постигане на по-точна логическа линия на съдържанието на текста предлагам обединяване на двата подраздела - „Видове компетентности във физическото образование“ и „Компетентностите като саморазвил се образователен продукт“.

Като положителен момент от дисертацията оценявам краткото проследяване на учебните планове на ВУФ/ВИФ и НСА от 1942 г. до началото на XXI век в степен „Бакалавър“. Авторът набляга върху развитието на обучението на студентите по физическо възпитание и промяната в образователното съдържание.

В подглава четири „Актуализирани компетентности във физическото образование и методиката на обучение в движения“ се аргументира необходимостта от изграждането на съвременни компетенции в обучението по физическо възпитание и спорт в училище през призмата на холистичния подход.

Изводите са общо девет на брой, като те като цяло съответстват на поставените цел и задачи и извършения теоретичен анализ. Те биха спечелили, ако още по-тясно са обвързани със съдържанието на дисертационния труд и осъществените научноизследователски дейности.

Препоръките са интересни и биха могли да бъдат реализирани в практическата педагогическа дейност по физическо възпитание и спорт.

Като **основни приноси** на представения дисертационен труд могат да се посочат:

1. Изследва се въпрос с фундаментално значение за теорията и практиката на физическото възпитание и спорта, като се предлага нова актуализирана структура и визия на системата физическа култура. Специален интерес представлява методологията в сферата на физическата култура.
2. Проследени и анализирани са множество теории, схващания и концепции за обучението чрез движения, сравнени с традиционно наложими се схващания, теории и практики.
3. Прави се нов прочит на специфичните функции на физическата култура с оглед на съвременния етап на обществено и научно развитие.
4. Акцентира се върху връзката между тяло и дух в обучението по физическо възпитание, като за това са приведени редица научни аргументи и доказателства.

5. Направена е разработка на компетентностите в процеса на обучение по физическо възпитание, като е анализирана тяхната значимост.
6. Анализирани са учебните планове за обучението на студентите бакалаври от Учителски факултет във ВИФ и НСА от 1942 г. до 2016 г., като се прави опит за проследяване на причините за промяната на образователното съдържание.

Авторефератът изцяло отразява структурата и съдържанието на дисертационния труд и отговаря на необходимите изисквания.

По темата на дисертацията са представени общо 13 публикации. От тях 5 са публикувани в български издания – сборници от международни и национални научни конференции, 7 са издадени в авторитетни международни издания в чужбина (сборници от форуми на Европейския колеж по спортна наука/ECSS, на Международната федерация по физическо възпитание/FIEP) и 1 статия е публикувана в руско специализирано научно-методично списание.

По темата на дисертацията са приложени 14 цитирания на научни трудове на доцент Пенева, основно в авторитетни заглавия в чужбина. Всичко това ми дава основание да твърдя, че тематиката на дисертационния труд е презентирана и популяризирана с достатъчно на брой публикации не само в България, но и в редица европейски страни.

Заклучение:

Отчитайки значимостта на дисертационния труд на тема **„Теоретични основи на системата физическа култура – ретроспективен и съвременен анализ с извеждане на компетентности“**,

приносните моменти на научната разработка, цялостната богата и трудоемка изследователска работа, извършена от автора, ценните изводи за спортната наука, както и за теорията и практиката на физическото възпитание, **предлагам с убеденост на членовете на Специализираното научно жури да присъдят на доцент Боянка Илиева Пенева-Тонева, доктор, научната степен „Доктор на науките“ в професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по..., област на висшето образование 1.0. Педагогически науки.**

Рецензент:

Професор Елеонора Михайлова Милева, ДН

19. 04. 2017 г.

гр. София